

AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD
UNİVERSİTETİ

kafedra “Qida məhsullarının
texnologiyası”

Fənn “Sahə müəssislərində
istehsalın təşkili”

Hazırladı : i.f.d. b/m. Nəsrullayeva G.M.

MÖVZU XII. QIDA SƏANYESI MÜƏSSISƏLƏRİNDƏ MADDİ TEXNİKİ TƏCHİZATIN TƏŞKİLİ

PLAN

1. Maddi-texniki təchizatın mahiyyəti, əhəmiyyəti və əsas vəzifələri
2. Müəssisənin maddi-texniki təchizat və satış şöbəsi, onun quruluşu, vəzifələri və formaları
3. Müəssisələrdə göstərilən xidmətlərin mahiyyəti, əsas əlamətləri, növləri və onların inkişafı

Bazar iqtisadiyyatı şəraitində istehsalın istehsal vasitələri ilə təmin edilməsi hər hansı bir müəssisənin xüsusi işidir və o, alqı –satqı aktları əsasında bazarlar vasitəsi ilə həyata keçirilir. Deməli, bazar iqtisadiyyatı şəraitində müəssisə miqyasında maddi-texniki təchizat dedikdə, onun iqtisadiyyatının normal inkişafını təmin etmək məqsədi ilə istehsal vasitələrinin istehsalçı müəssisələrindən istehlakçı müəssisələrə çatdırılmasının səmərəli təşkili prosesi nəzərdə tutulur. Əvvəllərdə olduğu kimi indi də bu proses iki üzvü prosesdən: təchizat və satış proseslərindən ibarətdir. Lakin, maddi-texniki təchizat və satış proseslərinin bir çox ümumi və fərqləndirici cəhətləri vardır.

Maddi-texniki təchizat və satış proseslərinin ümumi cəhətləri aşağıdakılardan ibarətdir:

a) hər hansı bir məhsul satılarkən eyni zamanda onu alan müəssisənin həmin məhsul növü ilə təchizat edilməsi prosesi həyata keçirilir;

b) onların hər ikisinin son məqsədi müəssisləri istehsal-texniki təyinatlı məhsullarla vaxtlı-vaxtında və kompleks təmin etməkdir

Maddi-texniki təchizat ilə satış prosesinin fərqi ondan ibarətdir ki, təchizat prosesi istehsal vasitələrini istehlak edən müəssislərlə, satış isə onları istehsal edən müəssilərələ əlaqədardır.

Maddi-texniki təchizatın qarşısında bir sıra vəzifələr qoyulur. Əvvəla, maddi-texniki təchizat istehsalı zəruri olan bütün istehsal-texniki təyinatlı məhsullarla operativ və lazımi çeşiddə, həm də dəst halında təmin etməlidir; **ikinci**, müəssisələrdə maddi resurslardan qənaətlə və səmərələi istifadəni təmin etməlidir; **üçüncü**, mütərəqqi təchizat formalarını tətbiq etməli və onları daha da təkmilləşdirməlidir; **dördüncü**, maddi ehtiyatların manevrililiyini və bunun da əsasında dövriyyə vasitələrinin dövriyyəsinin sürətləndirilməlidir; **beşinci**, tədavül xərclərini azaltmalıdır.

Tədavül xərcləri dedikdə, əmtəə tədavülü prosesi ilə əlaqədar xərclər nəzərdə tutulur. İqtisadi mahiyyətinə görə tədavül xərcləri iki növə ayrılır: xalis və əlavə tədavül xərcləri. **Xalis tədavül xərcləri** alqı-satqı aktı ilə, yəni əmtəənin reallaşdırılması prosesində əmtəə dəyərinin pula çevrilməsi aktı ilə şərtlənir. Bu xərclərə aiddir: əmtəə qiymətlərinin hesablanması ilə əlaqədar xərclər; satıcıların, ticarət agentlərinin, kassirlərin əməyinin ödənilməsi xərcləri; ticarət işləri ilə əlaqədar yazışma və ezamiyyə xərcləri, uçot işinin aparılması, reklam xərcləri.

Əlavə tədavül xərcləri istehsal prosesinin tədavül sahəsində, sferasında davam etməsi ilə şərtlənir. bura normal əmtəə ehtiyatlarının daşınması, saxlanması, tamamlanması, komplektləşdirilməsi, çəkib-bükülməsi və qablaşdırılması ilə əlaqədar xərclər aiddir. Bu növ xərclər məhsuldar xərclər hesab edilir və onlar əmtəənin dəyərinə əlavə edilir.

Xalis tədavül xərcləri , adətən, tədavül xərclərinin az bir hissəsini təşkil edir və maddi istehsalda yaradılan izafi məhsul hesabına ödənilir. Tədavül xərclərini əksər hissəsini əlavə tədavül xərcləri təşkil edir. Tədavül xərclərinin mütləq kütləsi artsa da əmtəə mübadiləsi üçün tədavül xərclərinin azalması qanunauyğun haldır. Tədavül sahəsində artıq xərclərin və itkilərin aradan qaldırılması iqtisadiyyatın inkişaf sürətinin artmasına kömək edir.

Təkrar istehsal dedikdə, istehsal prosesinin fasiləsiz olaraq yenidən başlanması, daim təkrarlanması prosesi başa düşülür. Bu proses maddi nemətlərin, iş qüvvəsinin və istehsal münasibətlərinin təkrar olunmasını əhatə edir.

Geniş təkrar istehsalda izafi məhsulun müəyyən hissəsi müntəzəm olaraq istehsalın artırılması və texniki cəhətdən təkmilləşdirilməsi üçün istifadə olunur. Geniş təkrara istehsal iki yolla: ekstensiv və intensiv yolla həyata keçirilir.

Ekstensiv təkrar istehsal istehsala əlavə əmək və maddi-texniki resurslar cəlb etməklə onun miqyasının genişləndirilməsi hesabına həyata keçirilir.

İntensiv təkrar istehsal isə istehsalın miqyasını genişləndirmədən. onun kompleks mexanikləşdirilmsi və avtomatlaşdırılması sayəsində mövcud maddi-texniki resurslardan maksimum istifadə etməklə əmək məhsuldarlığının daha da yüksəldilməsi hesabına həyata keçirilir.

Müəssisələrin müntəzəm surətdə, tam, dəst halında və lazımi keyfiyyətdə istehsal-texniki təyinatlı məhsullarla təmin edilməsi mühüm əhəmiyyət kəsb etməklə, ictimai istehsalın səmərəliliyinin yüksəldirilməsinin əsas amillərindəndir. O, müəssisənin maddi-texniki təchizat və satıç çöbəsinin quruluşundan. Onda çalışan işçilərin arasındakı vəzifə və funksiya bölgüsündən, həm də onların qarşılıqlı münasibətlərindən xeyli dərəcədə asılıdır.

Müəssisənin təchizat xidməti maddi-texniki təchizat sistemində mühüm yer tutur. Çünki o təchizat planı ilə istehsal proqramını uzlaşdırır, istehsalı istehsal-texniki təyinatlı məhsullarla təmin edir. Müəssisələrin təchizat xidməti dedikdə, əsas, köməkçi və xidmətedici se və istehsal sahələrinin xammal, material, yanacaq, avadanlıq və s. ilə təchizatının təşkili və həyata keçirilməsi nəzərdə tutulur.

Bazar iqtisadiyyatı şəraitində müəssisənin təsərrüfat-istehsal fəaliyyətində satış xidməti mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Müəssislərin satış xidmətinin əsas funksiyaları aşağıdakılardan ibarətdir:

Məhsulların reallaşdırılmasını təşkil etmək; Müssisənin satış fəaliyyətini planlaşdırmaq; İstehsalı sifarişlərlə təmin etmək; İstehlakçılarla müqavilələri vaxtında bağlamaq; Məhsulları istehlakçılara vaxtında çatdırmaq; Hazır məhsul ehtiyatlarını müəyyənləşdirmək; Hər məhsul qalıqları üzrə operativ uçot aparmaq.

Müəssisənin maddi-texniki təchizat planını işləyin hazırladıqda həm dəyər, həm də natural göstəricilərindən istifadə edilir. Əgər müəssisə eyni cinsli istehsal-texniki təyinatlı məhsullar lazım olarsa, onda maddi-texniki təchizat planını işləyib hazırlamaq üçün natural göstəricilərdən, geniş nomenklaturalı materiallardan istifadə edildikdə isə- dəyər göstəricilərindən istifadə edilir.

Müəssisənin maddi-texniki
təchizat planı əhatə dövrünə görə
perespektiv və cari planlara
bölünür.

Müəssisənin illik maddi-texniki
təchizat planı aşağıdakı
mərhlələr üzrə işlənilir hazırlanır:

- Hazırlıq işləri mərhələsi;
- Müəssisənin istehsal-istismar ehtiyacları üçün materiala tələbatın hesablanması mərhələsi;
- Zəruri istehsal ehtiyatları həcmnin hesablanması mərhələsi;
- Cari ilin əvvəlinə gözlənilən qalığın hesablanması mərhələsi;
- İstehsaldaxili ehtiyatlardan istifadə olunması mərhələsi.

Xidmət müəssisənin və onun ayrı-ayrı bölmələrinin bu və ya digər tələbatının ödənilməsi üzrə görülən işdir. Xidmətlər öz təbiətlərinə görə bir birindən xeyli dərəcədə fərqlənirlər. Odur ki. Xidmətlər aşağıdakı əlamətlərə görə təsnifləşdirilir:

a) yerinə yetirilməsinə görə-istehsal, nəqliyyat-ekspedisiya, avadanlıq və cihazların xüsusi kirəyə məntəqələrindən kirayəyə verilməsi, və s. xidmət növləri.

b) ödənilən tələbatın məzmununa görə-xidmətlər aşağıdakı qruplara ayrılır: təchizat-satış təşkilatları ilə istehlakçılar arasındakı razılaşmalar üzrə ödənilən xidmətlər; və s.

c) tətbiqi sahəsinə görə -ümummüəssisə, şəx və iş yerlərinə xidmətlər fərqləndirilir. Bunlardan iş yerlərinə xidmət əsas təşkil edir.

Müəssisə daxili informasiyalar aşağıdakı əlamətlərə görə təsnifləşdirilir:

Təyintainə görə, daxilolma xarakterinə görə, daxilolma mənbələrinə görə, idarəetmə funksiyalarına görə, ehtiyatların növlərinə görə, idarəetmə səviyyəsinə görə, fəaliyyət göstərmə müddətlərinə görə, yaranma yerlərinə görə, informasiyaların verilməsi vasitələrinə görə, informasiyaların dövrülüynə görə.